

УДК 599(047.2/.3)

ЗВІТ ПРО XX ТЕРІОЛОГІЧНУ ШКОЛУ «ТАКСОНОМІЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ ССАВЦІВ ЗАПОВІДНИХ ТА ПРИРОДНИХ ТЕРИТОРІЙ»

Неля Коваль, Ігор Загороднюк

*Ужанський національний природний парк
Луганський національний університет
E-mail: nelya.kowal@gmail.com, zoozag@ukr.net*

Report on the XX Theriological School “Taxonomic Diversity of Mammals in Reserved and Natural Areas”. — Koval, N., Zagorodniuk, I. — The XX Theriological School-Workshop “Taxonomic Diversity of Mammals in Reserved and Natural Areas” was held from the 30th of September to the 5th of October, 2013. The school-workshop was organized by the Ukrainian Theriological Society and the Carpathian National Nature Park. In the school took part 47 zoologists from different regions of Ukraine, Belarus and Poland representing 30 institutions. The workshop consisted of several blocks such as fundamental opening reports, presentations on the fauna of protected areas, reports on regional fauna aspects and population biology, roundtables, excursions and field practices. The “Mizhrichynskyi” Regional Landscape Park was announced to organize the next Theriological school-workshop and Andrii Sagaidak was elected as head of the next school’s organizing committee.

Key words: Theriological School, workshop, Carpathian National Park, Ukraine.

Звіт про XX Теріологічну школу «Таксономічне різноманіття ссавців заповідних та природних територій». — Коваль, Н., Загороднюк, І. — XX Теріологічну школу-семинар проведено 30 вересня до 5 жовтня 2013 р. на тему «Таксономічне різноманіття ссавців заповідних та природних територій». Організаторами виступили Українське теріологічне товариство та Карпатський НПП. Всього у роботі XX школи-семинару взяв участь 47 зоологів з різних областей України, Білорусі та Польщі. Загалом представлено 30 установ. Семинар проведено у рамках кількох блоків: блок установчих доповідей, блок доповідей щодо фауни заповідних територій, доповіді щодо регіональних особливостей фауни, щодо біології та динаміки популяцій, круглі столи, екскурсійний блок та теренові заняття. Місцем проведення наступної Теріошколи рекомендовано РЛП «Міжрічінський»; головою Оргкомітету наступної школи обрано Андрія Сагайдака.

Ключові слова: Теріологічна школа, семінар, Карпатський національний парк, Україна.

Загальна інформація

З 30 вересня по 5 жовтня 2013 р. відбулася ювілейна, XX Теріологічна школа-семинар, її головна тема — «Таксономічне різноманіття ссавців заповідних та природних територій». Організаторами школи виступили Українське теріологічне товариство НАН України та Карпатський національний природний парк (організатор від УТТ — Ігор Загороднюк; від Карпатського НПП — Олександр Киселюк). Місце проведення Теріошколи — с. Микуличин Івано-Франківської області на теренах Карпатського НПП.

Учасники. Всього у роботі XX школи-семинару взяли участь 47 учасників (разом з оргкомітетом), зоологів з різних областей України, Білорусі, Польщі, а саме: 5 членів оргкомітету — Загороднюк Ігор (Луганський національний університет), Киселюк Олександр (Карпатський національний природний парк, Яремче); співголова Киселюк Марта (Карпатський національний природний парк, Яремче); Товпінець Микола (Кримська республіканська СЕС, Сімферополь); Войнарович (Зізда) Юля (Ужгородський національний університет); 23 регулярні учасники школи; студентсько-аспірантський сектор (23 учасники) і міжнародний сектор представляли три учасники з Білорусі та три із Польщі.

- природоохоронні установи представляли: РЛП «Міжрічинський»; НПП «Слобожанський»; НПП «Ужанський»; НПП «Верховинський»; НПП Подільські Товтри, Чорноморський біосферний заповідник, Карпатський біосферний заповідник, НПП «Святі гори», НПП «Кременецькі гори»; Ічнянський національний природний парк, Дніпровсько-Орільський ПЗ;

- академічні установи: Інститут зоології ім. І. Шмальгаузена НАН України; Чорноморський біосферний заповідник НАН України; Національний науково-природничий музей НАН України; ДНВО «НВЦ НАН Білорусі з біоресурсів» (колишній Інститут зоології); Інститут систематики та еволюції тварин, Польська АН.

- вищі навчальні заклади: Київський національний університет ім. Т. Шевченка (ННЦ «Інститут Біології»); Луганський національний університет ім. Т. Шевченка (Лабораторія «Корсак»); Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; Ужгородський національний університет (Зоологічний музей); Національний університет біорізноманіття та природокористування України (Київ); Львівський національний університет ім. Івана Франка; Національний лісотехнічний університет України (Львів); Сумський державний педагогічний університет; Одеський національний університет ім. І. Мечнікова (Зоологічний музей); • Гомельський державний університет ім. Ф. Скорини; громадські організації та інші установи; Кримська республіканська СЕС, Кримський республіканський лабораторний Центр; Черкаський обласний лабораторний центр ДСЕСУ.

Доповіді та повідомлення

Інформаційні повідомлення та вступні сесії. Перший день роботи школи проходив в Візит-центрі Карпатського НПП в м. Яремче. На вступній сесії присутні заслухали вітальні доповіді: від національного парку — Олександра Киселюка, який також представив презентацію про Карпатський НПП та його дослідження; від УТТ — доповіді Ігоря Загороднюка про історію товариства і школи від першої до двадцятої. Ввечері всі учасники переїхали до с. Микуличин, де відбулась інформаційний ярмарок та дружня вечірка «XX років теріошколи».

Пленарні засідання. Було заслухано 7 пленарних доповідей: А. Біатова (НПП «Слобожанський») «ГІС для теріологічних досліджень в ПЗФ», І. Дикого (Львівський НУ ім. І. Франка) «Дослідження в природі великих ссавців з використанням фотопасток», І. Загороднюка (Луганський НУ) «Видове багатство і таксономічне різноманіття, глобальна таксономічна ініціатива. Список теріофауни України та оцінки її змін», А. Лагоненко (Кафедра молекулярної біології Біологічного факультету БГУ) «Методи молекулярної біології та біоінформатики в зоологічних дослідженнях», В. Тищенко (НУБіП України, м. Київ) «Роль засобів добровільної лісової сертифікації у збереженні раритетної теріофауни», М. Товпинця (Кримський респ. лаб. центр) «Таксономічне різноманіття ссавців як фактор існування природних вогнищ зоонозних інфекцій в Криму», П. Хоєцького (Національний лісотехнічний університет України) «Перспективи реакліматизації мисливських звірів в Українських Карпатах».

Робочі сесії щодо фауни заповідних територій були представлені 7 доповідями наукових працівників ПЗФ, які поділились власним досвідом досліджень ссавців на заповідних територіях, це доповіді: Н. Антонєць (Дніпропетровськ) «Таксономічне різноманіття ссавців Дніпровсько-Орільського заповідника», М. Дребета (НПП Подільські Товтри) «Моніторинг рукокрилих ссавців підземних порожнин НПП Подільські Товтри», А. Зітенюк (НПП «Верховинський») «Облік теріофауни НПП «Верховинський», Н. Коваль (Ужанський НПП) «Поява бобра європейського (*Castor fiber*) на території Ужанського НПП», А. Сагайдака (РЛП «Міжрічинський») «Історія формування мисливської теріофауни РЛП «Міжрічинський», З. Селюніної (Чорноморський БЗ) «Таксономічне різноманіття ссавців ЧБЗ. Регіональний червоний список ссавців Херсонської області», Є. Скубака (НПП «Святі Гори») «Оцінка різноманіття теріофауни НПП «Святі Гори».

Сесії щодо регіональних особливостей теріофауни. З цікавістю було прослухано доповіді шести учасників: Довжика Василя (НУБіП України, м. Київ, аспірант) «Історія теріологічних досліджень Західного Полісся», І. Євстаф'єва (Кримський республіканський лаборатор-

ний центр) «Дослідження біорізноманіття та ареали ссавців Криму», О. Киселюка (Карпатський НПП) «Фауністичні комплекси висотних поясів Східних Карпат», І. Підірки (ДУ Черкаський обласний лабораторний центр ДСЕСУ) «Дрібні ссавці, що рідко зустрічаються в природних біотопах Черкащини», А. Оніщук (Львівський НУ ім. І. Франка, НПП «Кременецькі гори») «Видове різноманіття мишовидих гризунів заповідних екосистем Гологоро-Кременецького кряжу», С. Реброва (Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка, магістрант) «Таксономічне різноманіття рукокрилих Луганської області».

Робочі сесії щодо біології та стану популяцій ссавців. На цій сесії було представлено цікаві доповіді про біологію та стан популяцій окремих видів ссавців, а саме: доповідь Н. Брусенцової (НПП «Слобожанський») «Використання ГІС для вивчення сімейних ділянок борсука», О. Годлевської (Інститут зоології НАНУ) «Розширення зони зимівлі двох видів рукокрилих», М. Коробченко (Луганський національний університет) «Унікальні особливості біології та розмноження сліпушка (*Ellobius talpinus*) в умовах неволі», О. Кусьнежа (Львівський НУ ім. І. Франка, аспірант) «Знахідки рідкісних видів рукокрилих на Заході України», І. Мерзлікіна (Сумський ДПУ), «Про нові зустрічі деяких рідкісних видів гризунів», О. Савенко (Інститут зоології НАНУ), «Деякі особливості просторового розподілу та демографії морських ссавців скелі Довга (Курильські острови)», В. Смаголь (БЗ Асканія-Нова) «Сучасний стан субпопуляції сайгака в Біосферному заповіднику «Асканія-Нова».

Круглі столи та теренові заняття

Круглі столи. Змістовно проведено традиційні круглі столи за такими темами:

КС1 — «Використання ГІС у моніторингу біорізноманіття в ПЗФ» (вед. Антон Биатов), КС2 — «УЦОК та «Ніч кажанів в Україні 2013» (вед. Олена Годлевська), КС3 — «Бетхантери, дохгантери та інші зоокілери» (вед. Олена Годлевська, Ігор Загороднюк), КС4 — «Діагностика і вивчення мінливості ссавців» (вед. Микола Товпінець), КС5 — «Використання фотоапаратури для вивчення фауни» (вед. Сергій Гладкевич).

Експерсії та теренові заняття. В рамках роботи школи, під супроводом працівників національного парку було проведено цікаві і пізнавальні експерсії по Чорногорі двома варіантами: на Говерлу і на високогірний стаціонар і експерсії «Екостежки КНПП» та «Визначні місця КНПП». Під час експерсії на вольєрне господарство учасники школи відчували зблизка контакт з дикими тваринами, а за їх поведінкою змогли спостерігати з оглядової вишки. Еколого-пізнавальними стежками парку побували на водоспаді Гук, водоспаді Пробій і на ярмарку народних промислів що в м. Яремче, пройти стежками Довбуша. Цікавою була експерсія на пасіку Карпатського НПП, яку створили для відновлення та збереження бджоли карпатської. З цікавістю послушали пізнавальну лекцію про неї та з задоволенням посмакували смачними екологічно чистими продуктами бджільництва.

Під час експерсій провели теренові заняття: «Особливості фауністичних комплексів висотних поясів» та «Безпека теренових досліджень» (від колег із СЕС).

Рис. 1–2. Група учасників XX теріошколи на вершині Говерли. Учасники школи на експерсії в Парку.

Fig. 1–2. A group of participants of the XX school on the top of Hoverla and during excursion in the Park.

Підсумкова сесія. На заключній сесії учасники Школи ухвалили пропозицію висловити подяку всьому колективу КНПП та членам оргкомітету за організацію школи на високому рівні, з цікавою і насиченою програмою та комфортними побутовими й робочими умовами. Учасники Школи обговорили пропозиції до Резолюції та ухвалили її. Головою Оргкомітету наступної школи обрано Андрія Сагайдака, головою Теріошколи — Ігоря Загороднюка.

Резолюція XX Теріологічної школи-семінару 2013

- 1. Щодо зібрання.** Визнати роботу XX Міжнародної теріологічної школи-семінару успішною, а її програму — виконаною у повному обсязі. Вітати продовження ідей проведення частини робочих сесій у формі семінарів та майстер-класів.
- 2. Щодо основної теми школи.** Вважати однією з першочергових задач заповідників, біологічних стаціонарів та інших місць та об'єктів постійного моніторингу (у т. ч. й мисливських господарств) необхідність створення анотованих списків теріофауни із зазначенням статусів видів за категоріями раритетності й чужорідності, а також інших статусів (поява під час міграцій, на розмноженні, епізодичні появи тощо). На основі таких даних у подальшому важливою є оцінка змін списків фауни за багаторічні періоди, від часу попередніх оглядів.
- 3. Щодо планів дій з моніторингу чужорідних видів.** Рекомендувати Національній академії наук України та Міністерству екології та природних ресурсів скласти списки чужорідних видів тварин (включаючи види, що можуть з'явитися за рахунок втечі з культури) та запропонувати створити план дій щодо управління (менеджменту) їх популяціями в Україні. Присвятити чужорідним видам одну з найближчих Теріологічних шкіл (орієнтовно 2016 р.).
- 4. Щодо статусу шакала в Україні.** Визнати, що поява шакала у фауні України проходить природним шляхом, з природної популяції і в місця колишнього поширення на півдні України, а, отже, вид має статус закономірного члена природних угруповань.
- 5. Щодо обліку та ідентифікації великих хижих в неволі.** Визнати необхідним облік та ідентифікацію великих хижих в неволі та вважати важливими такі заходи: обов'язкова реєстрація всіх особин, якою мала би опікуватися ветеринарна служба, зобов'язати власників невілених хижих тварин дотримуватися процедури утримання тварин в неволі, інспектувати силами екоінспекції ветеринарів і забезпечити контроль сайтів з продажу диких тварин.
- 6. Щодо статусу безпритульних хижих у природі.** Звернути увагу на те, що безпритульні хижі не повинні бути в природних місцях, де їх необхідно прирівнювати до чужорідних хижих, які порушують структуру угруповань і несуть загрози гібридизації, інфекцій, конкуренції тощо). Категорично засудити діяльність «догхантерів», оскільки регуляція чисельності безпритульних хижих має проводитися відповідними службами.
- 7. Щодо підтримки і поширення знань.** Шукати можливості для проведення семінарів, роз'яснювальних лекцій у навчальних закладах, екоклубах, центрах еколого-натуралістичного виховання учнівської молоді про правильне ставлення до дикої фауни.
- 8. Щодо років звірят.** Приділяти більше уваги популяризації років звірят, залучаючи ширше коло ЗМІ та Міністерство екології і природних ресурсів. Оголосити наступний «теріологічний» 2014 рік Роком Борука, а наступний 2015 рік присвятити сарні.
- 9. Щодо видань та веб-ресурсів товариства.** Визнати успішною роботу з ведення портфелю видання «Праці Теріологічної школи» і затвердити до друку проєкт випуску тому 12, який заплановано на 2014 рік, а також успішною роботу сайтів «Теріологічна школа» та «Український центр охорони кажанів», форуму товариства та сторінки в соцмережі Facebook.
- 10. Щодо наступних шкіл.** Вітати запрошення колег з біосферного заповідника «Асканія-Нова» провести наступну Теріологічну школу на базі цього заповідника та як запасний варіант прийняти запрошення дирекції Регіонального ландшафтного парку «Міжріччинський» провести XXI школу у травні 2014 р. на базі цього парку.

Література • References

Загороднюк, І., Довганич, Я. 1995. Перша щорічна українська школа-семінар теріологів природно-заповідних територій та біологічних стаціонарів. *Вестник зоології*, **29**, № 5–6: 90.